

Causeri over mit arbejde med Grønlands historie

Af Finn Gad

Den 30. november 1981 blev jeg afskediget med pension som lektor i gymnasieskolen, men havde i en lang årrække været tilknyttet Københavns Universitets Institut for Eskimologi, sidst som forskerstipendiat. Instituttet bad mig derfor om at holde en såkaldt fratrædelsesforelæsning den 21. november, hvilket på behørig vis fandt sted. Institutledelsen mente – efter at have hørt forelæsningen – at andre måske kunne have interesse i at læse, hvad jeg havde sagt, og foranledigede redaktionen af nærværende tidsskrift til at optage teksten i spalterne. Ingen selvoptaget person vil kunne have noget som helst imod at få sine ord på prent, således heller ikke jeg. Men ét er at forme en causerende forelæsning – et ganske andet er, at det, man fremførte mundtligt, kommer på tryk; det tager sig i så fald ganske anderledes ud, i flere tilfælde helt umuligt. Derfor har jeg fjernet de oratoriske blomster, diverse mindre passende talesprogs vendinger og såkaldt »vækkende passager«. Alt det væsentlige er bibeholdt, og det er vist mere end nok endda. Alligevel er der hist og her føjet noget til det, jeg sagde, men bare lidt til uddybelse, nærmere forklaring eller dokumentation. Jeg forkorter også den noget lange indledning til et resumé. På den måde kommer causeriet til at se ud som følger.

Resumé: Som en 70-årig, der både har en fortid bag sig og én foran sig, agter jeg ikke at træde tilbage fra noget som helst, men fortsætte med den samme frigjorthed, som jeg hidtil har nydt godt af, som om ingen tærskel overskrides. For denne frigjorthed kan jeg takke *Statens huma-*

nistiske Forskningsråd (og dets forgænger *Statens almindelige Videnskabsfond*), *Ministeriet for Grønland*, *Undervisningsministeriet* og *Undervisningsdirektoratet for Gymnasieskolerne*, *Københavns Universitets humanistiske Fakultet*, her især mine fagfæller ved *Historisk Institut* og *Institut for Eskimologi* – og så adskillige enkeltpersoner, ingen nævnt ingen glemt. Til denne tak føjer jeg én til *Nyt Nordisk Forlag – Arnold Busck* for dette forlags altid åbne indstilling til mine udgivelsesønsker – og én til de skiftende redaktioner af *Tidsskriftet Grønland*, hvis spalter altid har stået mig åbne.

Man bad mig om noget spændende nyt – eller en beretning om mit arbejde med Grønlands historie. Noget nyt og spændende kommer ikke sådan på kommando. Jeg har selvfølgelig noget i kikkerten; men da denne for tiden af forskellige grunde vender den gale vej, er der lange udsigter til nyopdagelser. Jeg må altså falde tilbage på beretningen om mit hidtidige arbejde, og man må så undskylde mig, at det bliver småt med det spændende nye.

Det er svært at holde sig fra at gå tilbage til verdens skabelse – også i denne forbindelse. Om ikke så langt og så mange årmillioner, så dog 44 år må man tillade mig at tage retrospektivt. På det tidspunkt dukker nemlig det grundlæggende kodeord op i forbindelse med mit arbejde med Grønlands historie, *forpligtelsen*.

Jeg kom noget hovedkulds, egentlig uforberedt og under alle omstændigheder ganske illusionsløs til Godthåb Seminarium og Højskole og Efterskole i november 1937, altså for 44 år siden plus et par uger. *Og så fangede bordet!* Datidens mere eller mindre populære beskrivelser af Grønland og grønlandske forhold stillede alt i et skævt, halvvejs romantiseret skær. Den mere videnskabelige litteratur havde jeg slet ikke sat mig ind i. Den lå ganske uden for mine datidige interesser, det meste af den helt uden for, hvad jeg havde forudsætninger for bare at fatte.

Det var på den måde en ganske anderledes virkelighed, langt fra litteraturens lyrik, jeg kom til at opleve, og som jeg skulle leve mig ind i. Når det gjaldt Grønlands historie i snævrere forstand, var der igen noget helt andet og mere besværligt. Den måtte møjsommeligt stykkes sammen af antydninger og stumper hist og her fra. Enkelte »stumper« var dog ganske omfangsrige, bogmæssigt set. Det var, for at bruge et dengang ubrugt udtryk, frustrerende for en lærer med hovedfag historie ikke nogenlunde hurtigt og oversigtsmæssigt at kunne sætte sig ind i de fortidige forudsætninger for det samfund, hvis unge intellektuelle han skulle undervise og

færdes iblandt, og som han gerne så snart som muligt ville undervise i landets historie.

Hvor intet grundlag er, tvinges man til at lave det selv. Historikeren følte på sit fags vegne *forpligtelsen* gro frem i sindet – for at formulere det højtideligt. Men på grund af det store arbejdspres, der efter 1939 hvilede på de få såkaldte kulturarbejdere i vidt forskellige retninger, måtte jeg på mit specielle felt halte mig fremad. De første vaklende forsøg på at få et overblik gav et for mig selv ret beskæmmende resultat. Ærekær, som man jo også er, virkede det som en spore frem mod bedre resultater. Det, der for mig blev væsentligst, var at udfylde gabet mellem på den ene side *Nørlunds* bog om nordbobygderne og *Therkel Mathiassens* håndbog »Eskimoerne i Fortid og Nutid« – og så på den anden side nutiden eller rettere min grønlandske samtid. Begge de nævnte arbejder var tilgængelige på grønlandsk, det første i fuld oversættelse, det sidste i *Bent Lynges* oversatte sammendrag, trykt i Grønland 1942. Samlet var tiden efter 1500 i og omkring Grønland ikke fyldestgørende beskrevet hverken på grønlandsk eller på dansk. Der var meget lidt om 1500- og 1600-tallene, meget koncentreret om *Hans Egede* og hans nærmeste samtid, ensidig missionshistorie fra 1721 til 1921 (*H. Ostermann*), sløje og spredte oversigter i Medd. om Grønland LX–LXI. 1700- og 1800-tallene var repræsenteret af *H. J. Rinks* »statusopgørelse« ved 1850, ellers mådeligt, og så endelig kun specielle sider af tiden efter 1900.

Skævhederne hos *Rink*, *Bobé*, *Oster-*

mann og *Oldendow* var iøjnespringende; men jeg manglede næsten ganske materiale for at kunne øve den behørig kritik imod dem. Altså måtte jeg i alt væsentligt bygge på dem, hvis jeg ville nå frem til en eller anden samfattende skildring. *Diplomatarium Groenlandicum* og *Beretninger og Kundgørelser* måtte blive mit kildekritiske og kildemæssige grundlag. *Ostermanns* subjektive vurderinger var tilstrækkelig påfaldende. *Oldendows* blomster kunne man let nok skære bort, og pomaden lod sig fjerne. *Rink* derimod måtte tages mere forsigtigt. Endelig *Bobé* – ja, hans fejl og legendariske sjuskerier blev jeg først i egentligste forstand konfronteret med efter krigen, da jeg måtte gå ham rigtig efter i sømmene. Der opstod med tiden et slags had-kærlighedsforhold hos mig til *Bobé* og *Ostermann*. De kunne være til stor hjælp langs ad vejen, men stak ofte irriterende kæppe i de rullende vognhjul på samme tid. Nå, men det er en senere oplevelse.

I første omgang blev denne stofsindsamling til et kompendium, som jeg knap nok fik lejlighed til at bruge som undervisningsgrundlag. Og gudskelov for det; det tilfredsstillende nemlig langt fra mig selv. Jeg havde nu fået blod på tanden og udvidede kompendiet til et større manuskript. Det blev færdigt i 1944. De sidste fem års udvikling refereredes lidenskabsløst med de da kendte fakta. Jeg bad daværende landsfoged *Eske Brun* om at gennemlæse de sidste års beskrivelse, hvilket afstedkom visse ændringer og tilføjelser, jeg ellers ikke havde kunnet bringe på det tidspunkt.

Da det var mig magtpåliggende, at det

blev udgivet snarest muligt på grønlandsk, solgte jeg manuskriptet til landsrådene med henblik på oversættelse. Denne foretog *Augo Lynge* (senere *Nikolaj Rosing*, der også læste korrektoren). Oversigten dækkede tidsrummet 1500 til 1943. Det er muligt, at andre ikke kan tage *Augo Lynges* ord til mig for deres pålydende, således som jeg selv gjorde det. Han udtrykte sin glæde over mit arbejde og tilføjede, at man kunne mærke, at det var en faghistoriker, der havde skrevet denne historiske oversigt. Uden lyriske svinkeærinder og kunstige blomster ville jeg gennem min beskrivelse demonstrere Grønlands udvikling som en uromantiseret sum af hverdagsliv. Jeg havde altså et bestemt sigte med mit arbejde. Udgivelsen lod dog vente på sig. Først i 1946 så den lyset, samme år som den danske udgave.

Naturligvis erkendte jeg selv manuskriptets mangler. Alligevel havde jeg overladt det til *Einar Mikkelsen*, der anvendte det som en slags bedøvelsesmiddel, da han – efter eget sigende forsmædeligt – henlå med et brækket ben på sygehuset i Godthåb, just i dagene omkring 5. maj 1945. Læsningen må på en måde have virket modsat af bedøvende; for *Einar Mikkelsen* blev fyr og flamme over det. Med sin legendariske evne til at slå mønt af mæcener, skaffede han i efteråret 1945 det økonomiske grundlag for mit manuskripts udgivelse. Ført op til krigens slutning og rettet ind til dansk udgivelse kom det i 1946 som et bind i Det grønlandske Selskabs skriftrække som den første større beskrivelse af Grønlands historie fra 1500 til nutiden.

Det bør vel her nævnes, at *Therkel Mathiassens* lille bog »Grønland gennem 1000 Aar« blev mig bekendt i 1945. På baggrund af mit eget manuskript forekom især gennemgangen af de sidste århundreder ganske utilfredsstillende. Det må vel også nævnes, at *P. P. Svejstrups* forskellige arbejder af historisk-økonomisk karakter ligeledes først blev mig bekendt efter krigen og fremefter.

Jeg mente naturligvis min snart nu for ofte nævnte forpligtelse kun delvis opfyldt ved det fritidsarbejde, jeg under krigen havde lavet. Det havde naturligvis – også – ligget snublende nær for mig at gennemgå landsarkivet i Godthåb. Af daværende landsfoged *Eske Brun* havde jeg fået fri adgang til det, også til at tage arkivpakker hjem. Det var dels ikke muligt at opholde sig i længere tid i den uopvarmede arkivbygning, dels var jeg af let forståelige grunde ængstelig ved at tage arkivpakker hjem, dels havde jeg ikke den fornødne tid til at komme nogen vegne med at studere dokumenterne hjemme. Dette arkivstudium løb altså helt ud i sandet. Nu ligger arkivet på havets bund; men jeg er holdt op med at græde over spildt mælk.

Videregående studier i Grønlands historie blev der ikke tid til i årene umiddelbart efter 1946 – helt til 1963! Der kunne kun koges den ene populariserende suppe efter den anden på de efterhånden godt brugte ben. Tiden til 1949 blev også optaget af grønlandsdebatterne, hvor man har tildelt mig en rolle, der står i omvendt forhold til mine ydelser. Der var ingen mulighed for at få privatøkonomi, undervisning, studium og deltagelse i dagens debatter samt op-

lysende virksomhed til at gå op i en højere enhed. Men fanget af Grønland var og blev jeg.

Det skulle nødig lyde opstøltet, men det er ikke desto mindre en kendsgerning. Det var det grønlandske samfund med dets mennesker, både grønlændere og europæere, der havde taget mig fangen. Ikke mindst de elever, både børn og halvvoksne, jeg havde undervist. Hvordan havde dette særprægede samfund udviklet sig? – Hvad var der sket? – Kunne man finde bag om de mange kendsgerninger og finde frem til det? – Det er stadig det, der holder mig fangen. Og af alle disse grunde slog jeg omgående til, da man kaldte mig som skolekonsulent til Grønlandsdepartementet i 1950.

Jeg skal ikke nægte, at jeg – også som historiker – oplevede meget på nært hold i centraladministrationen, som jeg nødig vil have undværet. Kun indirekte kom det dog til at få indflydelse på mit senere arbejde med historien. Langsomt gik det nemlig op for mig, i og for sig allerede begyndt i 1946/47, at gabet mellem tradition og modernisme, fastholdelse af trådene bagud i tid over for en fremadrettet, næsten omvæltende teknokratisk effektivitet, var ved at splitte det grønlandske samfund. Derfor udvidedes min opfattelse af samfundsudviklingen i almindelighed og specielt i Grønland til en ikke nærmere bestemt »fornemmelse« af, at samfundets forskellige grene og felter var i høj grad sammenflettede. Kort sagt, overudvikling på ét område kompromitterede og blev kompromitteret af den langsommere udvikling eller stagnation på andre. Udvik-

lingen måtte på de forskellige områder så vidt muligt holde trit. Derfor var oplysning og uddannelse vigtigere end alt andet. Men det var ikke dengang den kurs, der blev fulgt.

Den frygt, jeg af disse grunde inderst inde bar på, førte til hurtig tilslutning til *Verner Goldschmidts* ide om det, der blev til Samfundsforskningsudvalget for Grønland. I praksis førte det på mit eget felt, skolevæsenet, til skoleordningen for Thule/Qanaq, hvor hensynet til samfundets særlige behov skulle tages så vidtgående som muligt i undervisningens organisation. Det var fra min side ment som et forsøg på at bygge bro mellem fortid og nutid og skabe sammenhæng. Hvis man kan betegne denne nu ganske almindelige opfattelse af kulturudviklingen sådan, så var det en uhyre nyttig »mageløs opdagelse« for en dybere historisk interesseret person. Måske vil dette emne på indeværende tidspunkt bringe os over i dagens grønlandspolitik, og det vil afspore dette causeri.

Arbejdet i Samfundsforskningsudvalget blev desværre af mange grunde skuffende – også for en historiker. Men arbejdet i Ministeriet for Grønland drejede også i en retning, som ikke i længden var tilfredsstillende for mig, og jeg kunne ikke inden for skolevæsenet slå igennem med, hvad jeg mente rigtigst. Jeg forlod ministeriet i 1961. Samtidig kom så opfordringen til at gå videre med at studere Grønlands historie, eller rettere genoptage dette studium. Opfordringen kom fra den ministerielle himmel, bl. a. med *Eske Bruns* for mig bevingede ord: »Det er kun én gang i århundredet, at en faghistoriker opholder

sig så længe (underforstået, som De har gjort) i Grønland!« Erfaringsgrundlaget for denne påstand kan måske karakteriseres som en smule snævert. Senere har i indeværende århundrede enkelte andre faghistorikere fungeret på helårsbasis i Grønland; men der er så vidt mig bekendt ikke kommet nogen forskning ud af det, i hvert fald intet publiceret, som er kommet inden for min rækkevidde. Nu sidder der en faghistoriker i Århus, som ønsker at kunne tilbringe længere tid i Grønland; men det kan han tilsyneladende ikke frigøres til. Jeg understreger, at talen her kun er om faghistorikere, ikke andre, der monne beskæftige sig og offentligheden med grønlands-historiske betragtninger.

Mit svar på opfordringen fra ministeriet blev naturligvis et »Ja – gerne!« men med det forbehold, at jeg overvejende kunne hellige mig opgaven. Den ville lyde på en minutiøs dybdeboring især i det tilgængelige utrykte materiale i norske, danske og grønlandske arkiver. Den forhåndenværende danske og udenlandske litteratur skulle gennemgås. Kildekritiske studier måtte foretages osv. osv. Jeg var fyldt 50 år. Det var på tide at komme i gang, hvis det hele skulle nås i min levetid!

Ingen havde noget som helst overblik over, hvad der fandtes af kildemateriale og i hvilket omfang. De grønlandske arkiver, dvs. nu kun det nordgrønlandske, henlå uordnet og dårligt registreret. Andre arkivregistrarer både her og hist var mangelfulde og udetailerede. Hvad fandtes der i andre administrationsgrenes arkiver og i privatarkiver? – Hvad kunne det ikke føre til, når en eller

anden »sag« skulle forfølges ind i disse arkiver? Ingen kunne blot tilnærmelsesvis sige, hvor lang tid der var nødvendig til det hele. Mine egne forsigtige kalkulationer har da også vist sig langt fra at kunne holde stik.

Det var altså ikke muligt at opstille en plan i enkeltheder. På et så løst grundlag, og med for mig at se ufattelig tillid til min person, har jeg gravet mig frem siden 1963. Vejen er belagt med adskillige ansøgninger til fonds og forskningsråd, universitetet og ministerier. Den såkaldte »ensomme ulv« tilværelse rummer også en ustandselig fremhævelse af egen fortræffelighed, og det tager en masse tid fra det arbejde, man skulle hellige sig. Alle har de dog lettet mig ansøgningsskriveriet ved omgående og uden tøven at bevilge mig det ansøgte – næsten altid.

Forpligtelsen lå og ligger stadig som en spore i min flanke. Det gælder hele tiden om at komme videre, men uden at det går ud over dybdeboringerne. Sent er jeg kommet til at prøve på at opfylde denne forpligtelse. Det tilkommer ikke mig at bedømme de dele af opfyldelsen, der foreligger på tryk. Derimod kan jeg måske blive stillet over for spørgsmål om, hvordan jeg har arbejdet, hvilke principper der ligger til grund, hvilken historiefilosofi jeg bygger på i det, jeg har lavet. Jeg må egentlig blive spørgerne svar skyldig. Jeg aner det i virkeligheden ikke præcist. Indtil for få år siden har jeg aldrig spekuleret over det.

Ved dr. *Inga Flotos* forelæsning i Historisk Samfund, december 1975, blev jeg sammen med adskillige andre indirekte stillet over for spørgsmålet: »Hvad gør

vi egentlig, når vi skriver historie?» Endnu mere for nylig, i foråret 1981, fik jeg *Verner Goldschmidts* foredrag på Den nordiske fagkonference for Historisk metodelære, Hanaholmen i Esbo maj 1976, med titlen »Tolkningsproblemer i studier af fremmedkulturer – eksemplificeret med resultater af forskning i Grønland«, trykt i »Studier i historisk Metode XII«, Universitetsforlaget Oslo 1977. Den ensomt vandrende ulv havde ikke været opmærksom på det foredrag før.

Mine uforgribelige tanker om, hvad jeg egentlig gør, når jeg skriver Grønlands historie, samlede jeg på opfordring sammen i 1978. Det kan måske lade sig gøre at referere kort, hvad jeg dengang formulerede i en længere redegørelse, og uden at være for prætentios. Som sædvanlig, når jeg bliver stillet over for et kompliceret problem, så at sige skød jeg mig ind på det skriftligt.

Men først må jeg fortælle, at jeg havde den udelte tilfredsstillelse i syv års mellemskole og gymnasium at blive undervist i historie af *Hartwig Frisch*. Han var for øvrigt forbløffende traditionel i sin gennemgang af historien, vel sagtens på grund af lærebøgerne og, at hans undervisning vel egentlig var venstrehåndsarbejde. Han sprang altid – med en skæv grimace – over de historiografiske passager i P. Munch og Johan Ottesen, fordi han, som han sagde, ikke kunne fordrage, når historikerne smagte på sig selv. Dette inspirerede mig delvis til i den lige nævnte redegørelse at koncentrere mine tanker til, *at man mindre skal tænke over, hvad man gør, og hvordan man gør det, end gøre det stykke arbejde, man føler sig forpligtet til, og måske endda kaldet til, så*

godt, så redeligt og så æstetisk-kunstnerisk acceptabelt, man kan. Måske er denne koncentrerede formulering også et udtryk for en vis dovenskab; så blev jeg på en måde fri for at filosofere videre. Dette koncentrat var nu resultatet af en længere overvejelse, hvor jeg, trods *Hartvig Frisch*, smagte på mig selv. Så lad mig også gøre det her.

Man skal jo i vore dage altid begynde med *motivationen*; men den, mener jeg, er allerede omtalt tilstrækkeligt. Den findes også koncentreret udtrykt i forordet til min Grønlands historie, 1946: Arbejdet »er opstået ved et indre pres og en ydre nødvendighed« – eller bredere i forordet til bind I, 1967: »Dette arbejde er alene opstået og fortsat under indflydelse af den forpligtelse, som må fornemmes af et almenthistorisk interesseret menneske, der har levet i Grønland i en periode, hvor fortid og samtid tørnede sammen.« Min ringe person var i den heldige situation at have oplevet nogle af fortidens betingelser for menneskers eksistens i Grønland, selvfølgelig mest i Godthåb – et Grønland, som nu i længere tid har været på tilbagetog og er ved at forglemmes. Jeg skal undlade at komme ind på de forsøg, der nu gøres for at genoplive noget endnu mere tilbageliggende. Historien gentager sig aldrig, i hvert fald kun på et ganske andet plan end forhen – og så er det jo ikke en gentagelse. Man kan heller ikke tvinge den til at gentage sig.

Når nu alt dette er nævnt, så er det for at antyde, at jeg udmærket godt med mig selv ved, at jeg ikke er trådt forudsætningsløst i forbindelse med kildematerialet. Det ville være uredeligt at

benægte det. Alle de *fornemmelser*, jeg mener at sidde inde med, træder i funktion ved nærlæsningen af beretninger, dagbøger og breve, bestemmelser og skrivelser. Disse fornemmelser ligger bag udvælgelsen af de citater og kopier, der tages. De er på rede hånd ved *fortolkningen*. Alt hvad jeg mener at vide, og det dermed skabte spektrum af fornemmelser, træder i funktion og giver mig associationer, også til almenhistorie, kulturhistorie, økonomi, religionshistorie, eskimologi, arkæologi osv. osv. det nævnte taget i flæng. Associationerne til alt dette forekommer mig at være selvfølgelig krav til en faghistoriker under hans kildestudier og under sammenstillingen af de valgte kilder. Formentlig fungerer enhver historiker på denne måde. Så der er ikke noget exceptionelt ved det, endsige noget spændende. Det er der måske en smule mere af i det følgende.

Forudsætninger og fornemmelser af den nævnte slags har intet at gøre med anlæggelsen af en *forudfattet model*. Intet sted i det fra mit værksted udgåede vil man finde en eller anden forklaringsmodel eller vurderings-ditto konstrueret og trukket ned over de foreliggende fakta for at give helheden »en grimace, der ku' passe«. Mit forhold til diverse modeller er yderst platonisk og kan kort karakteriseres således: det kan i bedste fald opnås, at kildematerialet mere eller mindre synes at passe ind i den eller den model. Efter min mening vil det blot blive til en påvisning af modellens tilfældige egnethed eller uegnethed på det foreliggende materiale, eller at der er en tilpasningsmulighed til en model, sna-

rere end at man gennem anlæggelsen af en eller anden model nærmer sig sandheden på nogen måde – eller rettere genoplevelsen af virkeligheden, som den var. De modeller, jeg har stiftet bekendtskab med, er alle opstillet på europæisk substrat, og det er det fundamentalt problematiske ved dem. De duer *a priori* ikke på grønlandske forhold. Det er nemlig ikke det rene mundsvejr, når man taler om »de særlige grønlandske forhold og betingelser«.

Måske vil man hævde, at jeg – trods denne undsigelse af modeller – alligevel har en yderst vid og facetteret model ubevidst inden i mig. Det er muligt, at man vil fortolke mine metoder således. Men dels forekommer det mig at være en alt for rummelig fortolkning af modelbegrebet, dels opstår for mig associationerne, aktiviseringen af mine fornemmelser *under mit arbejde med kilderne*, og adskillige facetteres derunder ved sammenligninger med, hvad jeg tidligere er truffet på. Modsigelser af disse fornemmelser facetterer dem også, eller de slår over i noget helt andet, som så opsamles og bevares som »fornemmelser«. Som man vel kan se, fungerer dette som en »model« af såre personlig karakter, og den kan ikke (formentlig) bruges af andre. Derfor mener jeg, at det sidste ord om Grønlands udviklingshistorie heller ikke er sagt med, hvad jeg har skrevet.

Fortolkningen af kildematerialet er selvfølgelig også præget af mine »arbejds-metoder«. Netop i denne forbindelse vil jeg hævde, at jeg hele tiden har søgt at finde frem til *den grønlandske befolknings reaktioner og de samfundsmæssige betingelser*

for denne befolknings eksistens, enten hvor dette rent talmæssigt kan dokumenteres, hvor der direkte finder omtale sted, eller hvor det indirekte kan vristes ud af kildematerialet. Således indsmeltes grønlandernes mere eller mindre tavse fortid i helheden, der kan, skal og bør opfattes som en helhed, der endnu ikke er færdigbygget.

Gennem års erfaringer og læsning af andres iagttagelser og af kildematerialet i videste forstand mener jeg ligesom at have skudt mig ind på forståelsen af den grønlandske, eller om man vil eskimoiske eller inuittiske måde at tænke og opfatte på. Langsomt har erfaringerne samlet sig til en opfattelse. Man kan spore denne udvikling i mine skildringer og studier gennem årene. Elementer i den grønlandske (inuittiske) psykologi tegnede sig. Stadig mangler »den grønlandske psykologi«. Et studium af den efterlyste jeg i 1948 (Det grønlandske Selskabs årsskrift 1948, side 84 ff. og 92), men videre er det tilsyneladende ikke kommet med den. Den psykologiundervisning, der foregår på Seminariet i Godthåb, og den skolepsykologi, der drives i praksis, er – så vidt jeg har forstået det – baseret på europæisk materiale og europæisk formede »modeller«. For mit eget vedkommende har mine ringe sprogkundskaber været en hindring i gennem sproget at finde brugelig genvej. Men jeg har alligevel forsigtigt brugt sproget som en indfaldsvinkel. Resultatet af dette, sammen med erfaringsmaterialet, er indgået som hjælpemiddel ved fortolkningen. Og det kan man så kalde en slags »model«, dersom man har lyst til det.

Den fortolkningsmetode, som *Verner Goldschmidt* behandler og eksemplificerer i det førnævnte foredrag 1976, mener jeg i al beskedenhed at have anvendt i mit arbejde som en selvfølge, tydeligst i fortolkningerne af »sagerne« i »Retssituationen 1782–1808« i min bog »Fire detailkomplekser« 1974. Der er dog den forskel mellem hans og mine betingelser for at anvende metoden, at han har kunnet få den grønlandske parts udtalelse, mens jeg har måttet falde tilbage på mine fortolkninger af de grønlandske reaktioner af gode grunde; for ingen af de handlende personer var i live. Jeg har ikke og kan ikke, vil ej heller teoretisere nærmere over den metode, men blot bruge den fortsat. Samtidig vil jeg fastholde, at denne fortolkningsmetode for mit vedkommende *af sig selv er vokset ud af arbejdet med kildestoffet*. Det er for mig selv at se bevis nok på, at jeg har tilladt kildematerialet at bestemme farten og kursen.

»Retssituationen i Grønland« forelagde jeg for øvrigt i et seminar her på Instituttet for Eskimologi. Jeg skal ikke gå nærmere ind på det, men blot nævne, at *Verner Goldschmidt* ved den lejlighed ytrede, måske en kende irriteret på den omstændelige historiker: »Hvad er det egentlig, du vil? – Vil du blot fortælle om, hvad der er sket, eller hvad vil du?« Jeg var ham omgående svar skyldig, men genmælte dog spagfærdigt, at det var fortolkningerne, jeg ønskede at få prøvet; men det tog åbenbart for lang tid. Dermed gled seminaret af mit spor. Men *Goldschmidts* spørgsmål »Vil du blot fortælle om, hvad der er sket?« blev

hængende i mit sind, og er ikke ude af det endnu.

Dette *blot* efterlod en smule bitterhed. Det forekommer mig stadig, lige som dengang, at være én af historikerens fornemste opgaver at finde ud af, *hvad der er sket*, også hvad der *egentlig* er sket – dertil selvfølgelig at søge at beskrive, *hvordan* det er sket, og *hvordan menneskelig eksistens har formet sig i en fortid*, og *hvordan betingelserne var for denne eksistens*, så vidt de kan ses. Hvis historikeren når tilnærmelsesvis frem til at samfatte det, er han efter min mening nået langt videre, end man egentlig kan forvente af et almindeligt menneske, omend veltrænet, intellekt.

Dette samfat kan kun ske ved en intens indlevelse i de hurtigt skiftende forhold og situationer. Det vil med andre ord sige *det kunstneriske element i arbejdet*. Det lyder måske noget svævende og uvidenskabeligt, måske endda krukke. Lad mig forklare mig nærmere.

Man kan måske definere kunstnerens funktion således: den består i en indlevelse i et emne, et motiv, en rolle, en skæbne eller et sæt af skæbner, og så – stadig medlevende – at give formelt, æstetisk tilfredsstillende udtryk for denne indlevelse, således at andre kan få, om ikke helt den samme oplevelse, så dog en væsentlig del af den, forbundet med, hvad beskueren/den påhørende/læseren – hvordan nu kommunikationsformen har været – individuelt måtte opleve og indleve sig i. *Det kunstneriske ytrer sig således på to måder, den ene indadvendt, den anden udadvendt* – for mig at se.

Det er just det, jeg mener at have gjort og stadig gør under såvel kildeindsam-

lingen, fortolkningen som samfattet og den endelige formulering. Jeg har villet give et i den ydre form æstetisk acceptabelt udtryk for min tilstræbte indlevelse i den grønlandske fortid med aspekterne i samtiden til alle sider og steder, dokumenteret ved det eksisterende kildemateriale.

Denne *indlevelsesteknik* er formentlig ikke helt den samme som kunstnerens, selv om den principielt ligner den. Historikerens indlevelse ligger under for kildematerialets yderst skrappe styring. Her afstår jeg fra at citere *Erik Arup* for 117. gang. Man kan for øvrigt sige om ham, hvad man vil. Han har for os, nu efterhånden ældre historikere været ikke alene vores læremester udi kildekritikken, men også vores forbillede i fremstillingskunsten – altså netop det kunstneriske tekniske. *Den styrede fantasi* (som nogle mener, han ikke styrede stramt nok) er nødvendig. Der er reciprocitet imellem kildematerialets mangfoldighed af detaljer og fantasibilledets totalitet. Hvor overhovedet intet kildegrundlag findes, taber den kunstneriske konstruktive fantasi enhver ret. Insinuationer er bandlyst. Det er altså ikke ret længere, man kan lade fantasien spille, end kildematerialet giver mulighed for. Den endelige udformning af helheden er en fortsat konstant konfrontation mellem fantasien helhedsbillede og detaillens »virkelighedsnære« individualitet.

Sådan har jeg arbejdet – tror jeg da – i al beskedenhed. Derved adskiller jeg mig altså ikke fra så mange andre profanhistorikere. Den sjældne lykke er dog timedes mig, at blive stillet over for

uopdyrket materiale, ganske jomfrueligt stof. Hvad jeg har nydt i den forbindelse af næsten ekstatisk fryd – hvad jeg har haft af opløftende stunder, har følelsemæssigt været så intens i den øjeblikkelige situation, at det ikke er til at beskrive. Men det rent tekniske bragte mig dog hurtigt ned på jorden igen. Også her, hvor der er et par ikke uvæsentlige enkeltheder at tilføje.

Enhver faghistoriker af den Erslev-Arup-Weibullske skole kan ikke nærme sig noget kildemateriale uden at rejse kritiske børster. Det er derfor klart, at også jeg har foretaget næsten paradigmatisk prøvelser af en del af kildematerialet, og naturligvis også bygget på, hvad mine fagfæller har foretaget sig i den retning. Min egen afbørstning af *Bobé* og *Ostermann* er et lille led i denne kritiske virksomhed. Generelt for mig at se kan den trænede kildelæser ligesom i et sug mærke, om en kilde kan bruges eller ej, helt eller delvis, om man kan stole på dens meddelelser eller ej, om den kan bruges så at sige spejlvendt eller trænger til nøjere prøvelse, også en indholdskritisk behandling. Som oftest vil der være andre kildesteder for hånden til korrektion, i hvert fald i den nyere historie.

Denne *automatiske kildekritik* forudsætter dog, at man ved indlevelsen har et sæt af »fornemmelser« i forbindelse med kildens samtid og den eller dem, der er kildens ophav. Man skal kunne og kende på sig selv sin kildekritiske teknik for at kunne stole på det sug over for kilden, jeg nævnte før. De personlige »fornemmelser« og erfaringer fra kildematerialet

smelter sammen med teknikken. Det er jo, når alt kommer til alt, denne iboende kritiske teknik, der gør os til fagfolk.

Men netop fordi jeg anser mig for fagmand, så er de *etiske krav*, man må stille til sig selv, meget afgørende. Kildekritik, kildeudvælgelse, sammenligningerne, indlevelsen, syntesen og den endelige udformning skal være præget af *ærlighed, hæderlighed og redelighed*, og så sidst og først *respekt for mennesket som et tænkende, handlende og skabende individuum*, der har haft liv og har fungeret i et samliv og i et samfund. – Fejl kan man begå. Ting kan smutte for én. Begge dele er en *ærlig sag*. Disse etiske krav nævnes ikke her for at hæve en moralsk pegefinger, men fordi de er fundamentale krav til mig selv – krav, som det store flertal af historikere vel også hylder. Det forekommer mig dog, at de alt for ofte glemmes i de standende metode-diskussioner.

Og så *vurderingerne og dommene*. De sidste er undgået, også for ikke at blive taget til indtægt for en eller anden »isme«, eller det modsatte. Der afstås ganske fra vurderinger af typen »That was a good thing, that was a bad one«. Rent bortset fra, at sådanne vurderinger oftest er tåbelige, så kan anlæggelsen af dem nemt give det udseende af, at historieskriveren vil optræde som moralist. Derimod forekommer det mig rimeligt at udtrykke en forsigtig vurdering af et forholds eller en bestemmelse, eller for den sags skyld en handlings eller persons mere eller mindre heldige indflydelse i samtiden, set i en større sammenhæng, uden derfor at blive hængt ud som moralist. Vurderinger af

kildematerialet hører ikke hjemme i denne forbindelse.

Ud fra alt det her nævnte, og måske lidt mere til, men unævnt, har mit sigte været *at genoplive en fortids virkelighed, så vidt det har kunnet lade sig gøre, og så vidt som fortiden selv har oplevet den, og efter hvad fortiden selv meddeler*. Disse meddelelser fortolkes ud fra samtidens forudsætninger og ideer, og tillige – med største varsomhed og selvkritik – på baggrund af min personlige viden. Sammenligninger anstilles, hvor de selv byder sig til, og når de forekommer relevante, også sammenligninger med senere tider. Med disse forudsætninger har jeg skrevet mig frem til at søge at besvare spørgsmålene om, *hvad* der skete, *hvordan* det skete, *meget sjældent hvorfor* det skete og just skete sådan. Det sidste spørgsmålskompleks er jeg veget tilbage fra at besvare, dels fordi man nemt forvilder sig ind på tvivlsomme vurderinger, dels fordi jeg ikke har villet bidrage til tågesnak af mere eller mindre metafysisk karakter, støttet mig til en eller anden »højere« model, søge efter lovmæssighed, der gav lette løsninger på problemerne, eller forfægte et generelt og generaliserende historiesyn. Det sidste er jeg formentlig totalt blottet for at have.

Formentlig ja. – Engang gjorde man mig spørgsmålsvis opmærksom på (så tidligt som i 1955, før jeg overhovedet var begyndt genoptagelsen af mine studier), at jeg åbenbart troede på *synkretismen*, lokalt og globalt. Det er muligt, at jeg gør det. Men i den forbindelse er der to hager ved at bruge synkretismen som historiesyn. For mig at se bevirker *troen*

på synkretismen *sub specie æternitatis* et for afslappet forhold til de ødelæggende kultursammenstød, historien beretter mere end rigeligt om, hvilket kan være for komfortabelt. Men netop fordi synkretismen må ses under evighedens synsvinkel, er den kun noget værd som tro og håb – og måske også med kærlighedens kåbe for nemt ved hånden. Den duer ikke som et virkende historiesyn. Man kan jo også drive tolerancen for vidt! Dertil er denne abstraktion som begreb for rummelig og vagt defineret, det mindre fastlåste og det søgende ligger mig nær. Det ligger til grund for det stadig virkende princip, at kildematerialet skulle bestemme, og ikke jeg, skønt alt måtte gå gennem mig. Her er vi faktisk igen ved det kunstneriske.

Det kan ikke lade sig gøre at holde *personen som medium* ude af betragtning. Det maner til *ydmyghed over for arbejdet*. Jeg kan egentlig ikke lide ordet ydmyghed og den attitude af mere eller mindre falsk beskedenhed og underkastelse, der hæfter sig ved det; men jeg kan ikke finde noget andet udtryk for den holdning, man efter min mening må indtage over for de historiske levn, man arbejder med og over for fortidens foreteelser som helhed. Det er jo fakta, man ikke må fordreje og behandle nedladende.

Erkendelse af at være et medium befordrer attituden af ydmyghed, men tilige fortøner den problemet om *subjektivitet* kontra *objektivitet*. Fra at være polære modsætninger, ledsaget af et kategorisk imperativ om enten/eller, bliver de til afgrænsede yderpunkter i et pendulsving, hvor pendularmene er det forenende, *relativiteten*. Pendulet er i

ustandselig svingning hen over skalaen. Snart er pendulet tvunget over mod den absolutte subjektivitets nærhed, snart svinger det over mod den absolutte objektivitet. Yderpunkterne nås aldrig. Kildematerialet bestemmer udsvingets størrelse. Jo flere kilder og jo mere forskellige om det samme, desto nærmere objektiviteten, og vice versa. Det er nonsens at tale om absolut objektivitet i forbindelse med humaniora. Det er vist for længst gået op for de fleste, men mindre når talen falder på de såkaldte eksakte videnskaber. Det er nemlig også der nonsens, så længe alt nødvendigvis på et eller andet tidspunkt beror på det menneskelige intellekt og iagttagelsesapparat. Selv computeren er »menneskelig«, hvor absurd det end monne lyde for somme. Det må vi vænne os til at leve med – og så i øvrigt lade diskussionerne om objektivitet kontra subjektivitet være, hvad de være vil.

Om alt dette kunne der selvfølgelig siges meget mere; men dette her skulle være en slags causeri og ikke en udtømmende emnebehandling. Lad mig derfor sluttelig slå fast, at det hele har drejet sig om en ganske almindelig historiker, der har haft det styrtende held at slumpe til et speciale, som ingen andre historikere tidligere havde taget tilstrækkeligt alvorligt. Som denne ganske almindelige arbejder i *Clio's vingård* frembærer jeg nu mit takoffer til *Alma Mater* for, hvad hun har skænket mig fra min barndoms skole frem gennem gymnasiet indirekte, og senere direkte under fagstudiet og nu her på det sidste, forholdsvis tæt under hendes beskyttelse og bistand.